

שומר שכר ששילם – האם זכאי לשכרו – 1193

למדנו לעיל, שבמקרה של אונס – שומר שכר מקבל את שכרו, אחר שנשבע ששמר כראוי. מה דינו של שומר שכר שנתחייב בתשלום בגניבה ואבידה ושילם, האם זכאי לקבל את שכרו או לנכות מעיקרא את שכרו בתשלום דמי החפץ. צדדי ספק אפשריים:.

- בעל הבית קיבל את ערכו של החפץ שלו (סיבה לקבל דמי שמירה) – מאידך לא קיבל החפץ עצמו (סיבה שלא לקבל)
 - אם היה שומר כראוי בעל הבית היה משלם את דמי השמירה – מדוע שירוויח עתה יותר כשקיבל את דמיו ?
 - האם התשלום לשומר הינו על פעולת השמירה (וכיון שלא שמר כראוי לא מגיע לו) או על האחריות והוא עמד בכל ושילם ?
 - האם מפקיד חפץ מצפה לקבל את החפץ שלו בחזרה או את ערך כספו ?
 - האם יהיה הבדל בין מפקיד חפץ "סדרתי" שניתן לקנותו בכל מקום לבין מפקיד חפץ יחודי ?

הקדמה לתשובת החת"ס: שומר אבידה, לדעת רבה הינו שומר חנם ולדעת רב יוסף הינו שומר שכר כיון שמרוויח שאינו חייב לתת פרוטה לעני בזמן בו הוא שוטח ומנער את האבידה כיון שהוא עוסק המצוה שפטור מן המצוה (חשוב ! האם בשעת התפילה פטור אדם פרוטה לעני בטענת עוסק במצוה גם כשהוא משחק בפלאפון ?) ורווח זה (שגם אינו ודאי – שהרי יתכן שלא יבוא עני באותה שעה) הופך אותו לשומר שכר.

שו"ת חתם סופר חלק ה (חושן משפט) סימן נז

ראשון תחלה אשאלהו ויודיעני אם יאמר שכל שומר שכר יהיה פטור מלתת פרוטה לעני אם יבוא, משום שהוא טרוד בשמירת חפצי המשכיר ויהיו כל הרועי פטורי מהמצות וכל השותפי שהם לעולם שומרי שכר היעלה כן על הדעת !! אבל האמת הפשוט דלא אמרי' כן אלא בשומר אבידה שעושה בחנם לשם מצוה וכן במלוה הלואת חנם לשם מצוה (=שיקבל משכון) ומכניס עצמו בטורח שטיחה וניעור לשם מצוה. משא"כ שומר שכר בשכרו ושותף השומר לטובת השותפו' אינו עושה מצוה וזה פשוט. וגם נפשו היפה יודעת מאוד כי כן הוא. מעתה לרבה שמשום זמן מועט דשטיחה וניעור אינו נעשה ש"ש וגם משום זמן מועט דהלואה (=זמן מועט של ניעור המשכון על ידי המלוה שאולי יבוא אז עני) נמי לא (=לא נעשה שומר שכר לשיטת רבה), רק משום שפירש וקבל על עצמו שאם לא ישמרנו יפסיד חובו, מעתה הרי שומר את שלו שלא יפסיד (=את דמי ההלואה) ואינו עושה שום מצוה. ופשוט שבשעת שמירה חייב בכל מצות האמורות בתורה ואפשר שגם הבעלים אינם חפצים ולא צריכי' לשמירה זו המעולה ולא הי' מוסרי' החפץ הזה מעולם לשום שומר שכר רק הואיל והוצרכו למעות והלוה זה על המשכון הזה קבל על עצמו שיפסיד חובו באבידת המשכון והוא שומר לצורכו ואינו דומה לשטיחה וניעור שא"א לטלית בלעדו והוא לצורך ולטובת הבעלים וזה פשוט ומבואר.

ועוד נ"ל דהכא (-מלוה ששומר על המשכון) דהוה כפירוש איננו דומה לשאר שומר שכר, דהנה עד"מ אם ירצה שומר שכר שלא לשמר שמירה מעולה ויאמר 'מה לי בכך אם יאבד אשלמנו' - לא יי"ח, דאין הבעלים רוצים אלא בשלהם והיינו דאמר יעקב אאע"ה הייתי ביום אכלני חורב וקשה למה לי בכך כיון שאמר טרפה לא הבאתי לך מידי תבקשנה גנובתי יום וגנובתי לילה וכיון שבין כך היה משלם מה לנו ולשמירתו הלא לטובת עצמו היה שומרם (=כדי שלא יתחייב לשלם את ערכם -ואולי כדי שלא יפסיד את שכרו) ? אע"כ שאינו יי"ח בפרעון עד שישמרם שמירה מעולה כש"ש דרוצה אדם בקב שלו וזה פשוט.

א. האם לשיטת החת"ס העובדה שאדם רוצה ב"קב שלו" מלמדת שאם לא שמר כראוי מגניבה ולא קיים חיובו, אבל ושילם – מפקיעה ממנו את זכותו לקבל שכר או שהוא רק "אינו יותיא ידי חובה בפרעון" – והיינו חובת השמירה, אבל תשלום על השמירה מגיע לו כיון שהשיב את דמי הגניבה ?

ב. האם החת"ס מבחין בין חפץ יחודי לבין חפץ סדרתי (כבשים, עיזים) ?

המשך החת"ס

אמנם בשומר משכון לרבה (-שסובר ששומר אבידה הינו שומר חנם), נ"ל שאין הדין כן שלא קבל עליו שמירת שומר שכר וגם הבעלים לא בקשו ממנו דבר זה ולא נתנו לו שכר על זה לרבה, רק ה"ל כאלו פירוש שאם יאבד יפסיד. והשתא אם לא ירצה לשומרו רק כשומר חנם ואם יאבד יפסיד חובו אין להבעלי' עליו שום תרעומות ומה שהוא שומר שמירה מעולה לטובתו עושה (=כדי שלא יתחייב לשלם את ערכם -ואולי כדי שלא יפסיד את שכרו).

האם בכבשים ועיזים משנה לבעלים האם יקבלו כבש או דמי כבש ?

=====

הקדמה לדברי המאירי לקמן: שומר שכר נשבע שלא פשע וכו' והיה אונס הוא פטור מלשלם ומקבל שכרו. אבל הלכה היא שבמקום בו מצויים עדים, שומר שכר אינו נפטר בשבועה אלא חובה עליו להביא עדים (שהם ראיה חזקה יותר משבועה)

בית הבחירה למאירי מסכת בבא מציעא דף פג.

שומר שכר שנאנס במקום שהעדים מצויים ולא היה אפשר לו להביא ראיה שהוא **משלם**, כמו שביארנו מדת חסידות היא שלא לחייבו ולקבל שבועתו וליפטר, ואף שכרו אינו מפקיעו שהרי אם יודע שנאנס בודאי נוטל שכרו... ומאחר שאף הוא טוען כן ראוי להאמינו מתורת חסידות. והוא שאמרו כאן:

בבא מציעא דף פג : רבה בר בר חנן תברו ליה הנהו שקולאי חביתא דחמרא. שקל לגלימיהו, אתו אמרו לרב. אמר ליה: הב להו גלימיהו. – אמר ליה: דינא הכי? – אמר ליה: אין, למען תלך בדרך טובים. יהיב להו גלימיהו. אמרו ליה: עניי אנן, וטרחנן כולה יומא, וכפינן, ולית לן מידי. אמר ליה: זיל הב אנריהו. – אמר ליה: דינא הכי? – אמר ליה: אין, וארחות צדיקים תשמר.

ודבר זה ראוי לפרשו בדרך זה שטען האונס (=שהסבל טען טענות אונס) במקום שהעדים מצויים ולא היתה בידו ראיה - הא אם נתחייבו מצד פשיעה יראה שאין כאן חסידות אלא מקבל מהם תשלומי. וגדולי הרבנים פרשוה בפשיעה ולא יראה כן, וכן מה שאמר הב להו אגריהו והשיבו דינא הכי לא אמרה (=טענת רבה בר רב חנן) אלא שמאחר שנתחייבו לו לשלם והפקיעו מן התשלומין דיו בכך ולא שישלם אף השכר.

אבל אם היו נפטרים מן הדין כגון שלא היה במקום שהעדים מצויים ונשבעו דין הוא לשלם שכרם כמו שביארנו בפרק הזהב וכן אם נתחייבו לשלם ושלמו מנכין שכרן מן התשלומין.

נתחייבו לשלם - האם יש הבדל בין תשלומין עבור פשיעה לבין תשלומין עבור גניבה ואבידה, עבור שומר שטוען שהיה אונס אבל לא רוצה לישבע אפילו על אמת? מדוע מנכין שכרן? ומה יענה המאירי על טענת החת"ס: "רוצה אדם בקב שלו"? האם התשובה היא שאמנם "רוצה" אבל זה רק מחייב את השומר שמצות שמירה ולא תשלומי ממון, או שמעיקרא לא התחייב להשבת החפץ כי אם לאחריתו? (ולעיל הצענו שתי אפשרויות בביאור שיטת החת"ס)

בית הבחירה למאירי מסכת בבא מציעא דף נח. / שמירה על הקדשות

שלחום ביד שומר שכר ונגנבו או אבדו הואיל ושומר שכר חייב בגנבה ואבדה בדין הדיוט אף על פי שלענן הקדש אינו כן מ"מ הפסידו שכרן, שכל שחייב בתשלומין מן הדין וסבה אחרת פוטרנו שכרו מיהא אינו גובה. ומתוך כך יראה לי ששומר שכר שהתנה ליפטר בגנבה ואבדה מתשלומין שכרו מיהא נפסד שהרי מ"מ לא נעשית מלאכתו א"כ התנה על השכר בפירוש. לגבי הסיפא - והרי היה תנאי ומדוע הפסיד את שכרו? כיצד לישב עם שיטתו לעיל? שים לב לעולה משיטת המאירי:

- שומר שכר בהקדשות פטור מלשלם על גניבה ואבידה – הפסיד את שכרו.
- שומר שכר שהתנה להיפטר מתשלומים על גניבה ואבידה - הפסיד את שכרו.
- שומר שכר שחייב בגניבה ואבידה ושילם – מקבל את שכרו.

מה ההסבר לשיטת המאירי? מדוע מי שנאנס ואינו משלם מקבל שכר ואילו בהקדשות ובאונס שאינו משלם – אינו מקבל שכר. מה מהות תשלומי השמירה לשיטתו?

קצות החושן סימן רכז ס"ק יא

והיינו משום דכן הוא כל שומרי שכר אם שמרו כראוי נוטל שכרו ואם נגנב או נאבד ולא שמרו כראוי משלמין דמי החפץ ומפסידין שכרן, ואפילו בעבדים ושטרות דאינו בדין שמירה מפסידין שכרן וכדאיתא פרק הזהב (ב"מ נח, א) נשבעין ליטול שכרן ע"ש סוף הפרק, ומשום דלא הבטיח שכר אלא כשישמור אותו כראוי, ואפ"ה הוי שומר שכר כיון שאם ישמור אותו כראוי יטול שכרו משלם. מה מהות השכר? מדוע חולק על המאירי? האם דין שומר שכר בהקדשות שמפסיד את שכרו דומה לשומר שכר שמשלם את שכרו? הסבר את ה"אפילו" שבדברי הקצות – מדוע המאירי אינו מסכים לו?

שו"ת יהודה יעלה (אסאד) חלק ב – אבן העזר, חושן משפט סימן ריא

גי"ה קבלתי בזמנו, והציע לפני אשר עמד על החקירה איך הדין בש"ש שנגנב או נאבד מאתו הפקדון ומשלם דמיו להמפקיד אי הו"ל כמו החזיר לו פקדונו בעיניו והמפקיד חייב לשלם לו שכרו הקצוב, או נימא אדעת' דהכי שישלם לו בחזרה דמי פקדונו ע"י שלא ישמרנו מגניבה ואבידה כראוי לא קצב לו שכר אלא א"כ שיחזיר לו פקדונו בעיניו, ולא דמי לש"ש שנשבע נאנסו דמבואר בב"מ דף נ"ח ובשו"ע ח"מ סי' ש"א סעי' א' דנוטל שכרו אף דהמפקיד מפסיד לגמרי את חפץ הפקדון וגם דמיו, היינו לפי שנשבע ששמר כראוי ואונסים רחמנא פטריה, עכ"פ השומר טרח ועשה את שלו ובא בשכרו, משא"כ כה"ג הנ"ל יש לספק אתד"ק, וביקש מאתי לחוות לו דעתי ד"ת ונוטה בזה, והנני לרצונו בעזה"י העיקר כסברא בתרא, מגמר' ומסברא.

(שים לב מה הם צדדי הספק?)

הנה באותו פרק ובאותו מקום שהיה למראה עיני הכהן הגדול דמיייתי מינה פרו"מ נ"י בב"מ ד' נ"ח ובשו"ע חו"מ סי' ש"א סעי' א', משם בארה דבר והפכו, דהב"י והשו"ע שם ובסי' ס"ו סעי' מ"ם /מ/ מייתי לשון הרא"ש פ' הזהב וז"ל: ומ"מ ש"ש מפסיד שכרו עד שישבע ששמר כראוי... ופי' רש"י וז"ל אגריהו מיהא ליפסדי שהרי נשתעבדו לשמרן מגו"א, וע"מ כן היו נוטלין שכר, והרי לא השלימו מלאכתן עכ"ל... וכן משמעות לשון הרא"ש והשו"ע הנ"ל, ומ"מ שומר שכר מפסיד שכרו עד שישבע ששמר כראוי, ולא כתבו ג"כ או עד שישלם לו דמי הפקדון - ע"כ משום דגם אם משלם לו דמיו נמי מפסיד שכרו כיון שלא שמר כראוי...

וגם מסברא נרא' לי דהא אם פשע הש"ש ומשלם למפקיד דמי פקדונו בזה לא נסתפק מעלתו כלל דודאי פשיטא מלתא שמפסיד שכרו כיון דפושע מזיק הוא, אי"כ גוי"א נמי לגבי ש"ש פשיעה הוא דלהכי יהיב ליה אגריה דלנטרי' נטירותא יתירתא, והא לא נטריה מפסיד שכרו בדין כנ"ל ודו"ק... שומר שכר בעלמא שחייב לשלם גוי"א שפיר מפסיד שכרו וכנ"ל ותל"מ, נאם ידיי'נ ואוהי'נ הדש"ת. הק' יהודא אסאד.

חשק שלמה מסכת בבא מציעא דף נח. / מה הוא הפסדו של הבעלים מכר שאינו מקבל החפץ עצמו

מנוגד לחלוטין למהר"י אסאד (!) ! (שים לב

(שים לב ל"אפילו")

חזונו איש בבא קמא סימן ז ס"ק יח

(החזק"א)

ואפשר דדוקא נשומר הקדש וקרקעות מפסיד שברו צומן שלא
שמר כראוי אזל שומר שבר שמתחייב לשלם אינו מפסיד
שברו כיון שמתחייב מכה שברו וזה פשיטא שמנכה לו דמי שכירותו
מדמי היזיקו, שהרי א"ל לשלם יותר מהפסדו, אזל י"ל שחייב
בשכירותו וכו' חייב לשלם כל דמי הכהמה ונ"מ צמת השומר
שנצו גוצין דמי שכירות ואינם משלמים אם לא הניח להם אציהם
אחריות נכסים, [אח"כ ראיתי בקל"ח סי' רכ"ז ס"ק י"א,
פשיטא לי דמפסיד שברו אע"ג דמתחייב לשלם אזל סמך דבריו
ז"ל בה' דצ"מ נ"ח א' ולמש"כ אין משם רא'י, וגם יידון בקל"ח

חזון איש - חשן המשפט / קרליץ, אברהם ישעיהו בן שמריהו יוסף / עמוד 151
הודפס מאוצר החכמה

¹ כשרא דחיותא = ההרגל שיש לבעלים עם בהמה זו (מכירים את ההרגלים שלה ונח להם איתה), ואם קונים בהמה חדשה גם אם היא באותו שווי, סו"ס יש להתרגל אליה (וכו').

ראה בקצות החושן... "דכן הוא כל שומרי שכן, אם שמרו כראוי נוטל שכרו, ואם נגבד או נאבד ולא שמרו כראוי, משלמין דמי החפץ ומפסידין שכרו, "ואפילו" [ראה עוד להלן משנ"ת בנקודה זו שאולי היה מקום לדון בה, דאדרבה "דוקא" בעבדים ושטרות כיון שאין בהם חיוב אחריות, אזי כל השכן הוא תמורת העבודה והשמירה. משא"כ בשאר חפצים שיש בהם חובת תשלום ואחריות, אזי אולי השכן הוא רק בעבור האחריות ותשלום דמי החפץ, וכיון ששילם, לא מפסיד שכרו. אכן הקצות וודאי לא למד כן, אלא אדרבה, הוכיח ש"אפילו" בעבדים שטרות וקרקעות שאינם בדין שמירה, ואין בהם חיוב תשלומין במקרה של הפסד, מ"מ את שכרו מפסיד ודו"ק] בעבדים ושטרות דאין בדין שמירה, מפסידין שכרן" וכדאיתא פרק הזהב [ב"מ דף נח ע"א] נשבעין ליטול שכרן ע"ש סוף הפרק [עיין לעיל ענף א שהבאתי את כל דברי הגמ'], "ומשום דלא הבטיח שכר אלא כשישמור אותו כראוי". ואפ"ה הוי שומר שכר [אף על פי שכתב במקרה של הפסד שאנו באים לחייב אותו בתשלומים כדן שומר "שכר", הרי לא מקבל שכר] כיון שאם ישמור אותו כראוי יטול שכרו משלם עכ"ל.

הקצות חידש שבמקרה של נזק והפסד לחפץ, כגון גניבה ואבידה, אזי בנוסף לכך שהשומר צריך לשלם את דמי החפץ, הוא אף מפסיד שכרו. והנה כשנעיין היטב בזה יראה לכאוי שדבריו מובנים רק אם נאמר שהשכן ניתן לשומר בעבור עצם השמירה והטירחה, דאז אם קרה נזק, אזי מלבד חיובו לשלם את דמי החפץ [שהרי זהו אחריותו, וזה מה שקיבל על עצמו, וזה מה שהתורה חייבתו], הוא אף מפסיד את שכרו, שהרי מתברר שלא שמר כהוגן, ולא עשה עבודתו כראוי וכנדרש, לכן מפסיד את שכרו.

אבל אם נאמר ששכן השומר ניתן לו בעבור קבלת אחריות והתחייבותו לשלם את דמי החפץ במקרה של אבדן [וכפי הצד שהיה מי שטען שהגרעק"א נסתפק בזה - ראה לעיל ענף א משנ"ת בארוכה לתמוה בזה], א"כ במקרה שאכן החפץ נאבד או נגבד והוא משלם את דמי החפץ, מדוע שלא יקבל שכרו, הרי כל שכרו ניתן לו בגין מצב זה ממש, שהוא מקבל על עצמו אחריות וחייב תשלום הפסד החפץ... ברור לכאוי מתוכן דברי הקצות שהשכן לשומר ניתן בעבור עצם פעולתו וטירחתו, וכמשנ"ת בארוכה לעיל שכן רהיטת משמעות כמה גמרות.

והדברים מתאימים גם לסיום דברי הקצות "דלא הבטיח שכר אלא כשישמור אותו כראוי", שגם מדבריו אלו נראה דס"ל שהתשלום הוא בעבור טירחת השמירה כראוי, וכמשנ"ת בדעתו.

אמנם החזון איש [ב"ק סימן ז סק"ח ד"ה ואפשר] דן שיש לחלוק על הקצות....

הרי לנו שהחזון איש חולק ונוטה שהשומר אינו מפסיד שכרו. ולכאוי צ"ע שהרי כבר ביארנו הדק היטב - וכך מסתבר - שאם השכן בא בתמורת עצם פעולת השמירה, הרי לא שמר ולא מגיע לו שכרו. ולכאוי שיטת החזון איש תובן היטב רק אם נאמר שהשכן שהוא מקבל הוא לא על עצם השמירה, אלא על קבלת האחריות והתחייבותו לשלם את תמורת החפץ, וא"כ במקרה שקרה הנזק והופסד החפץ, והוא משלם את ההפסד, עדיין [ואדרבה] מגיע לו שכרו, שהרי קיים את חיובו בפועל ממש, ומדוע שיפסיד שכרו [והרי המפקיד לא הפסיד מאומה, ומקבל חזרה כל מה שהיה לו, ומדוע שלא ישלם כפי המוסכם ביניהם וכנ"ל]....

ואם אכן זה היה פשר שיטתו של החזון איש שוב היה צריך עיון גדול בשיטתו מכל הגמרות שהבאתי לעיל ענף א להוכיח שיש על השומר חובת שמירה מיוחדת [ודוחק לומר שהאף שיש עליו חובת שמירה, מ"מ את השכן הוא מקבל תמורת התחייבותו לשלם את הפסד החפץ, ולא תמורת עצם השמירה, וכפי שביארתי שם], ויש גמרא מפורשת שהשכן ניתן לו בכדי שישמור שמירה יתירה, וכן הוכחתי מהגמ' שאם סיכמו את שכרו לפי ימים, אזי נחשב שכרו כשכר שבת, דמשמע דהשכן הוא תמורת פעולת השמירה [אכן מהגמ' בב"מ דשומר קרקע והקדש מפסיד שכרו אם לא שמר כראוי, טען החזון איש ליישב שיש הבדל בין שמירת קרקע ודבר שאין בו דיני שמירה, לבין שמירת חפצים רגילים]. ולענ"ד דוחק ליישב שהחזון איש ס"ל ששכן השומר ניתן בגין שתי דברים ביחד, הן על עצם השמירה והן על קבלת האחריות, דאם כן הרי במקרה שלא שמר והחפץ ניזוק, היה צריך עכ"פ להפסיד חלק משכרו, שהרי לא שמר כראוי ודו"ק. עכ"פ לסיכום הדברים, אם אכן זה היה פשר שיטת החזון איש הרי ייצא באמת דהחזון איש ס"ל דלא ככל משנ"ת ודוקדק מכמה גמרות ופוסקים, שיש חובת שמירה על השומר, ובגין זה הוא מקבל שכרו.

והנלע"ד שאולי יש לבאר עומק שיטת החזון איש באופן אחר, והוא, דלעולם בוודאי יש עליו חובת שמירה [כפי שהוכחנו באריכות], והשכן ניתן לו תמורת עצם פעולת השמירה [ולכן נחשב שכרו כשכר שבת - עיין שם ודו"ק], ואם לא קרה מאומה לחפץ, הרי הסיבה שהוא מקבל שכר, זה בגין עצם השמירה והטירחה [ואולי יש להוסיף ולחדד - לפי דרכנו כעת - שלהחזון איש אכן תרוייהו איתנהו בהו, והוא מקבל שכרו הן בגין עצם השמירה, והן בגין קבלת אחריותו על הפסד החפץ], אלא שבמקרה של אבדן החפץ והשומר משלם תמורתו, אינו מפסיד שכרו [מסיבה צדדית, והיא] שהרי למפקיד לא נגרם שום הפסד, ורכושו נמצא באותו מצב כמו לפני ההפקדה, כיון שהשומר פיצה אותו ושילם לו תמורת החפץ, ומה שהמפקיד משלם לו שכר, לא נחשב כהפסד, שהרי מתחילה זה מה שסוכם ביניהם, שהשומר יחזיר לו את גוף החפץ [או במקרה של הפסד, את שוויותו], והשומר יקבל שכרו. ובאמת זה כתוב להדיא בדברי החזון איש בזה"ל וזה פשיטא שמנכה לו דמי שכירותו מדמי הזיקו, "שהרי אין צריך לשלם יותר מהפסדו" עכ"ל. וכמדומה שכוונתו למשנ"ת, שאין סיבה שינכו לו מדמי השכירות, שהרי אינו צריך לשלם יותר משוויות ההפסד של המפקיד - שהיא שוויות החפץ פחות דמי שכירותו שבלאו הכי תכנן לשלם בעבור זה. וגם אם החפץ היה חוזר אליו בשלימות, הרי היה צריך לשלם דמי שכירות, ונמצא שכל הפסדו בפועל, הוי רק "שויות החפץ בניכוי שכר השומר". [ואולי יש להוסיף ולדון שזה מונח בכלל ההסכם שביניהם, שכל זמן שהמפקיד מקבל בחזרה או את החפץ או את תמורתו, יקבל השומר שכרו] ועיין בעומק הדברים.